

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

УДК 371.134.064.2(045)

Наталія Гончар, кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті описано шляхи оптимізації педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу вищого навчального закладу в процесі формування готовності майбутніх вихователів до використання інтерактивних технологій на основі належної інтеракційної культури. Обґрунтовано значення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, створення ситуації успіху та ігрової ситуації під час аудиторної роботи з студентами дошкільного факультету.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічна взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, ситуація успіху, інтерактивні технології.

Літ. 7.

Наталія Гончар, кандидат педагогических наук,
преподаватель кафедры дошкольной педагогики, психологии и профессиональных методик
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

В статье описаны пути оптимизации педагогического взаимодействия участников учебно-воспитательного процесса вуза в процессе формирования готовности будущих воспитателей к использованию интерактивных технологий на основе надлежащей интеракционной культуры. Обосновано значение субъект-субъектного взаимодействия, создание ситуации успеха и игровой ситуации во время аудиторной работы со студентами дошкольного факультета.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогическое взаимодействие, субъект-субъектное взаимодействие, ситуация успеха, интерактивные технологии.

Natalia Honchar, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer of
Preschool Education, Psychology and Professional Methods Department
Khmel'nitsky Humanitarian and Pedagogical Academy

THE WAY OF OPTIMIZATION OF PEDAGOGICAL INTERACTION OF THE TEACHER AND STUDENT IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE EDUCATORS

The article substantiates and describes ways to optimization of pedagogical interaction of the participants of the educational process of higher education in the formation of preparedness for future pre-school educators to use interactive technologies based on the appropriate and interactive culture. Grounded mentioned subject-subject interaction, creating a situation of success and a game situation during classroom work with students of preschool faculty.

Keywords: training, pedagogical interaction, subject-subject interaction, situation success, interactive technology.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Надання освітніх послуг супроводжуване багатьма соціальними та економічними наслідками. Незважаючи на те, що результативність здобуття професійної освіти майбутнім вихователем здебільшого персональна (підвищення соціального статусу, матеріального достатку, ефективніше споживання, розвиток пізнавальних здібностей, здатності до перенавчання й пристосування тощо), вона також корисна й для суспільства загалом. Функціонування

системи професійної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ пов'язане із залученням і використанням потужних матеріальних, людських та фінансових ресурсів на національному, регіональному й місцевому рівнях. З огляду на соціальну та економічну значущість наслідків функціонування системи професійної підготовки виникає нагальна потреба в дослідженні оптимізації педагогічної взаємодії викладача й студента на основі належної інтеракційної культури.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Проблемам комунікативної підготовки майбутнього педагога присвячено велику кількість досліджень як психологів так і педагогів: теоретико-методологічні основи професійного спілкування (А. Киричук, С. Максименко, Л. Орбан, Л. Савенкова, А. Синиця та ін.); проблеми педагогічної взаємодії (Г. Бал, В. Власенко, Л. Кондрашова, Л. Нечаєва); формування комунікативних вмінь і навичок (З. Білоусова, І. Кирилова, М. Васильєва, В. Каплинський, Н. Косова та ін.); культура педагогічного спілкування (Ф. Байкін, В. Грехньов, Т. Гриценко та ін.).

Готовність до використання інтерактивних технологій розглядалися у працях Л. Бекірової, Н. Павленко, Г. Пономарьова, Т. Сердюк, А. Смолкіна та ін. Проте у їхніх дослідженнях існують певні розбіжності та не визначено шляхи формування готовності майбутніх вихователів до використання інтерактивних технологій.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення шляхів оптимізації педагогічної взаємодії викладача й студента на основі належної інтеракційної культури в процесі формування готовності майбутніх вихователів до використання інтерактивних технологій.

Виклад основного матеріалу. Від рівня кваліфікації викладачів ВНЗ залежить рівень готовності майбутніх вихователів ДНЗ до використання інтерактивних технологій. Викладачі повинні володіти певними особистісними та операційними якостями. Кваліфікований викладач повинен володіти високою мотивацією до роботи з студентами за інтерактивними технологіями, високим рівнем саморегуляції, впевненості в своїх силах, глибокий інтелект та аналітичні здібності, вміння швидко знаходити вихід із будь-якої педагогічної ситуації.

Готовність викладача ВНЗ навчати за допомогою інтерактивних технологій є не менш важливою, адже від готовності викладача викладати за допомогою інтерактивних технологій залежить, наскільки ефективно майбутні вихователі будуть упроваджувати їх у професійній діяльності. Важливим є проведення тренінгів для викладачів ВНЗ. Така форма науково-методичної роботи з викладачами ВНЗ дозволить підвищити професійний рівень та ознайомитись із новими технологіями навчання.

Створення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, атмосфери взаємоповаги між викладачем і студентами, вихователем та дітьми є важливою складовою запропонованої умови. Поняття "взаємодія" є предметом вивчення різних наук (філософії, психології, педагогіки, соціології,

соціальної психології, антропології, культурології тощо). Зокрема, у психології взаємодію трактують так:

- прямий або опосередкований вплив суб'єктів один на одного, який характеризується виникненням зв'язків і їх взаємозумовленістю [2];

- процес взаємного одночасного впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, що виявляється в асиметричності суперечливого діалектичного відношення таких глобальних, всеохоплюючих елементів дійсності, як людина та світ [4, 45].

Змістом взаємодії між людьми є налагодження специфічних відносин у цілісній структурі суспільства (економічних, правових, політичних тощо). Спілкування викладача й студентів є специфічним, оскільки за статусом вони виступають з різних позицій: викладач організовує взаємодію; студент, сприймаючи дії викладача, долучається до неї. Таке спілкування дає змогу йому стати активним суб'єктом педагогічного процесу, реалізувати свої потенційні можливості. Суб'єкт-суб'єктній взаємодії притаманні такі ознаки: особистісне орієнтування (здатність бачити й розуміти співрозмовника); рівність психологічних позицій суб'єктів навчального процесу (домінування викладача в спілкуванні недопустиме, він повинен визнавати право студента на власну думку, позицію); активність усіх учасників взаємодії, за якої вони здатні виробляти свою стратегію, свідомо вдосконалювати себе; проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти погляд іншої людини (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, розділяють почуття один одного); готовність прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним; нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції викладача) [2, 129]. Отож, взаємодія та повага між суб'єктами педагогічного процесу відіграє велику роль під час подання та аналізу навчального матеріалу. Важливим, на нашу думку, є той факт, що студент стає суб'єктом взаємодії, тобто активним її учасником. Він вчиться пізнавати себе, свої можливості, намагається досягти найвищих результатів у навчально-виховному процесі, що сприяє його активній діяльності.

Аналіз педагогічної літератури [5] показав, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія буває трьох типів. Перший тип суб'єкт-суб'єктної взаємодії характеризується тим, що викладач не тільки подає науковий матеріал для засвоєння, а й керує процесом осмислення представленого матеріалу. Після подачі нового матеріалу викладач пропонує

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

студентам вербально представити розуміння засвоєної інформації.

Другий тип доречно застосовувати під час цілеспрямованого керівництва, вияву допомоги й підтримки майбутніх вихователів у вирішенні складних проблем, набутті знань, умінь та навичок. У процесі такої взаємодії викладач поступово надає студентам можливість самостійно пізнавати нове та набувати практичного досвіду. Саме така взаємодія сприяє тому, що вони усвідомлюють себе суб'єктами навчально-виховного процесу та рефлексують уже засвоєні ними знання, вміння та навички.

Третій тип взаємодії характеризується тим, що педагог бере на себе роль фасилітатора, тобто дистанціює себе від прийняття рішень та певних дій. Роль викладача полягає у створенні відповідних умов, за яких робота студентів буде більш продуктивною. Такий тип суб'єкт-суб'єктної взаємодії сприяє тому, що вони виражають свою ініціативу, активність, самостійність та творчість у навчально-виховному процесі.

Для ефективної реалізації інтерактивних технологій ми вважаємо доречним використовувати всі три типи суб'єкт-суб'єктної взаємодії в комплексі, підпорядковуючи їх поетапно до кожної частини заняття, що зробить засвоєння нового матеріалу глибшим та ефективнішим для майбутніх фахівців, а взаємодію між ними та викладачем більш дружньою та продуктивною.

Значущою у взаємодії викладача зі студентами є комунікація. Дослідники О. Степанов та М. Фібула виділили такі правила комунікації: володіти культурою спілкування (моделювати спілкування не "від себе", а від дітей, їх потреб та інтересів; вчитися слухати дітей, зважаючи на їх думку; не принижувати людську гідність); орієнтувати своє педагогічне мовлення на конкретну дитину, а не на абстрактну групу, виявляючи своє ставлення до вихованців; використовувати різні види спілкування на взаємних із дітьми інтересах, не організовуючи спілкування "по вертикалі", зверху вниз та уникаючи штампів, постійно шукаючи нові форми, засоби, методи й прийоми; постійно враховувати психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом, намагаючись зрозуміти їх настрій і на цій основі моделювати спілкування з ними; технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями; урахувати індивідуальні особливості, темперамент, характери дітей;

дивитися на себе збоку, постійно аналізуючи свої вчинки та дії; спілкуватися з дітьми систематично, не залишаючи поза увагою "незручних" для вас дітей, бути ініціативним у спілкуванні; долати негативні установки стосовно конкретного вихованця, уникаючи абстрактної критики, оскільки це породжує опір; частіше висловлювати схвалення, заохочення; постійно вдосконалювати інструмент спілкування – власне мовлення [6, 33 – 37].

Отже, реалізуючи інтерактивні технології в навчально-виховному процесі вищої школи, викладач має створити умови суб'єкт-суб'єктної взаємодії, товарищескості, партнерства та взаємоповаги, адже саме такі умови забезпечать краще розуміння та сприйняття студентами важкого матеріалу, допоможуть їм активно включитись у процес пізнання та набувати професійного досвіду на заняттях, використовуючи свою творчість, самостійність, ініціативність.

Інтерактивні технології побудовано на основі гри. Її сутність полягає в тому, що в ній більш важливим є не результат, а сам процес. Незважаючи на те, що всі ситуації, які відбуваються в грі, є вигаданими, їхнє переживання та емоції – справжніми. Саме ця специфічна особливість гри несе великі виховні можливості в собі, тому що в ігровому процесі викладач має змогу програмувати та керувати позитивні емоції студентів. При цьому, по-перше, важливим є досвід переживання позитивних почуттів, по-друге, саме через ці переживання й можуть виховати позитивне ставлення до діяльності [3]. Окрім того, гра допомагає створити ситуацію успіху на занятті.

З педагогічної точки зору, ситуація успіху – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності й окремої особистості, та колективу загалом. Це результат продуманої та підготовленої стратегії й тактики викладача, який сприяє кращій організації навчально-виховного процесу [3].

В. Сухомлинський стверджував, що методи, які застосовуються в навчальній діяльності, мають викликати в дитини інтерес до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад має стати школою радощів: радощів пізнання, радощів творчості, радощів спілкування [7, 23].

Г. Цукерман вважає, що створення ситуацій успіху призводить до співпраці вихователів та дітей, викладачів та студентів [1]. І. Харламов та С. Смірнов вважають, що сформувавши потяг до навчання можливо лише доброзичливими

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

відносинами між педагогом та дітьми, що ґрунтуються на повазі та вимогливості; а дати дитині можливість почуватись упевнено, укріпити відчуття власної гідності допоможе ситуація успіху [1].

Вона може бути завчасно спланованою або спонтанною, але велике значення для її створення мають професійні якості викладача. Педагог має бути спостережливим під час навчального процесу, щоб реагувати на будь-які позитивні досягнення своїх вихованців. Це дає змогу студентам повірити у свої сили й перетворити одноразовий успіх у багаторазовий. Створення ситуації успіху в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії приносить результат не тільки на користь студентів, а й на користь викладача.

Сучасне суспільство вимагає від системи освіти виховати не просто професіонала своєї справи, а творчу особистість, здатну самовдосконалюватись, самореалізовуватись та саморозвиватись. Інтерактивне навчання формує в майбутніх вихователів здатність самостійно набувати знання, творчу активність, розкриває професійно-пізнавальні потреби та інтереси, виробляє здатність вирішувати поставлені задачі, виховувати вміння працювати в колективі.

За допомогою гри майбутні вихователі на заняттях можуть побувати в типових ситуаціях, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю. Гра як метод побудови навчально-виховного процесу з метою освоєння професійних навичок містить такі компоненти: ігрові ролі та їх прийняття, побудова за визначеними правилами ігрової дії, моделювання ігрового процесу й супутнього йому емоційного напруження (технологія гри). Головним компонентом гри виступає роль і її прийняття. Прийняття ролі здійснюється на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Вони реалізуються через присвоєння зовнішніх рис і норм поведінки, а також завдань, притаманних ролі, її виконанню [10; 74; 113; 122; 195; 196].

Створення ігрової ситуації сприяє тому, що майбутні вихователі програють реальні ситуації без емоційного напруження, не бояться зробити помилку. У грі людина здатна приміряти на себе будь-яку роль, накопичити свій досвід, отримати нові знання, продемонструвати отримані навички тощо. Також у грі ефективно реалізовується суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учасниками навчально-виховного процесу, оскільки вся група працює разом та зацікавлена досягти спільного результату.

Ігрова діяльність спрямована на засвоєння елементів культури спілкування майбутніх

вихователів, на формування пізнавальної активності, реалізацію студентами професійних можливостей, розвиток уваги, волі тощо. Окрім того, ігри допомагають виявити прогалини в знаннях, уміннях та навичках студентів.

Отже, окрім особистісних та операційних якостей, викладач ВНЗ повинен мати вміння створювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, ситуацію успіху та забезпечити ігровий простір під час навчально-виховного процесу. Усі ці якості та вміння вказують на рівень професійності викладачів до використання інтерактивних технологій.

Саме розвитку зазначених вмінь та оптимізація педагогічної взаємодії викладача й студента на основі належної інтеракційної культури сприятиме аудиторна робота студентів (вивчення спецкурсу "Формування готовності майбутніх вихователів до використання інтерактивних технологій" та педагогічна практика студентів).

Під час аудиторної роботи оптимізації педагогічної взаємодії викладача й студента сприяли новизна матеріалу та використання інтерактивних технологій під час лекційних, практичних занять та самостійної діяльності.

Живе спілкування студентів із викладачем та один з одним під час різних форм навчальної діяльності дає можливість у комфортній, дружній атмосфері не тільки отримувати нові знання, а й реалізовувати їх, усвідомити значення використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі в ДНЗ, спонукати до активної, креативної діяльності під час занять, вирішення проблемних завдань та творчого пошуку нових методів, технологій та форм роботи з дітьми дошкільного віку. Проведення занять в ігровій формі створює умови реальності та дозволяє студентам спробувати себе в ролі вихователя. Створення ситуації успіху під час проведення спецкурсу допомагає майбутнім вихователям відчувати себе впевнено та не боятись висловлювати свої думки перед аудиторією.

Оптимізації педагогічної взаємодії викладача й студента під час педагогічної практики сприяли такі чинники: виявлення зацікавленості студентів до роботи з інтерактивними технологіями, можливостей реалізації набутих знань та вмінь реалізації означених технологій в реальних умовах ДНЗ, усвідомлення себе в ролі вихователя тощо.

Отримані під час лекційних та практичних занять знання та вміння потребують вдосконалення, тому майбутнім вихователям слід використовувати інтерактивні технології в навчально-виховному процесі ДНЗ.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА Й СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Створення ігрового середовища не завжди може відтворити всі умови та ситуації, які виникають в професійній діяльності вихователів. Тому вагомим складником професійної підготовки є педагогічна практика. Остання ґрунтується на безпосередньому впливі суб'єкта пізнання й досліджуваного предмета через спостереження та практичну діяльність. Отже, засобами цього типу навчання для майбутніх вихователів є створення педагогічних умов. Предметом практичного компонента професійної підготовки постає вивчення об'єктивної педагогічної реальності. Проте, таке вивчення відбувається в різних предметних зрізах, у різних аспектах, тому виклад матеріалу студенти сприймають по-різному. Основою практичного засвоєння слугує дослідження явищ і закономірностей педагогічної дійсності, її залежностей. На цьому рівні сутнісні зв'язки не характеризують системно, але вони представлені в явищах, реально зафіксованих у конкретних педагогічних процесах. Уже на теоретичному рівні пізнання відбувається виокремлення сутнісних зв'язків, класифікація компонентів, аналіз законів, що допомагають системно з'ясувати сутність педагогічного об'єкта. Практичний рівень пізнання дає змогу під час вивчення явищ і зв'язків між ними з'ясувати дію об'єктивного закону, однак цей рівень пізнання фіксує лише дію у вигляді практичних залежностей. Це відрізняється від теоретичного закону, що є особливим знанням, отриманим унаслідок теоретичного вивчення об'єкта дійсності. Практична залежність – результат індуктивного узагальнювального досвіду, що є ймовірно-істинним знанням. Теоретичний закон – це знання достовірне, отримане внаслідок мисленнєвих процедур.

Практичний рівень професійної підготовки майбутніх вихователів залежить від їхньої компетентності в сфері розв'язання професійних проблем. Під останнім розуміють здатність студента використовувати пізнавальні вміння для подолання інтегрованих професійних проблем, у яких спосіб розв'язання, на перший погляд, не очевидний. Уміння, необхідні для розв'язання проблеми, формуються в різних навчальних сферах, а не лише в межах одного навчального циклу. Для оцінювання цієї здатності студентам пропонують проблеми, характерні для реальних професійних ситуацій. Проблеми, сформульовані в межах цих ситуацій, потребують від студентів,

щоб вони, керуючись своїми вміннями та знаннями, отриманими під час вивчення теоретичного матеріалу за різними навчальними циклами підготовки, могли використовувати свої здібності в новому контексті, розробляти підходи до розв'язання проблеми, демонструвати гнучкість мислення. Компетентність у розв'язанні професійних проблем – основа для подальшого навчання, ефективної адаптації в професійній діяльності.

Основний показник засвоєння інтерактивних технологій – володіння спеціальними вміннями й навичками. У діяльності майбутнього вихователя є вміння, що забезпечує виконання професійних функцій із реалізації інтерактивних технологій: розробка занять із використанням інтерактивних технологій.

Висновки. Отже, оптимізація педагогічної взаємодії викладача й студента на основі належної інтеракційної культури передбачає формування в майбутніх вихователів необхідних якостей для ефективного використання інтерактивних технологій в умовах дошкільного навчального закладу. Адже ефективна педагогічна взаємодія сприятиме підвищенню активності, продуктивності діяльності, формуватиме творче ставлення до неї, а також допоможе студентам відчувати себе повноцінними учасниками навчально-виховного процесу.

1. Аникеева П.П. *Учителю о психологическом климате в коллективе* / П.П. Аникеева. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.

2. Занина Л. *Основы педагогического мастерства: учеб. пособ.* / Л. Занина, Н. Меньшикова. – Ростов-н/Д., 2003. – 288 с.

3. Пометун О.І. *Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб.* / О.І. Пометун та ін. – К.: А.С.К., 2005. – 192 с.

4. *Психологічна енциклопедія* “авт.-упоряд. О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

5. Равчина Т. *Теоретичні засади організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента у навчальному процесі* / Т. Равчина // *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна.* – 2008. – Вип. 24. – С. 3 – 13.

6. Степанов О.М. *Основы психологии и педагогике: посібник* / О.М. Степанов, М.М. Фібула. – К.: Академвидав, 2003. – 502 с.

7. Сухомлинський В.О. *Вибр. тв.: в 5 т.* / В.О. Сухомлинський. – Т. 1. – К.: Рад. шк., 1976. – 654 с.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2015

